

Sántha Attila
Orbán János Dénes laudációja

Harminc évnél régebből ismerem Orbán János Dénest. Ezt kimondani is természetellenesen hangzik: hogyan, már ötven felé közelít az az OJD, akit az erdélyi és a magyar irodalom fenegyerekeként aposztrofáltak hosszú időn keresztül, s akiről azt gondolhattuk volna, hogy ugyanúgy nem öregszik, mint Baudelaire vagy József Attila? Igen, a fenegyerekek fölött is elszáll az idő, hogy ne mondjam, az idő vasfoga rajtuk hagyja a patináját.

Emlékszem, annak idején mennyit nevettünk az idő vasfogához hasonló közhelyeken, és készítettünk belőlük képzavarokkal teli blódségeket. Orbán János Dénes, akit akkor még Jánoskának hívtunk, éppen a szálló és a repülő idő hatására csinált madarat az elmúlásból. Ezt írta:

*„A szárnyas idő árbocomra szállt,
fehér dalát vijjogja szüntelen,
s én térdre hullva nézem, hallgatom,
vitorlámat levonni nem merem.”*

Na, ilyenkor éreztük Kolozsvár alvilági kocsmáiban, ahol mindez kitaláltatott és leíratott, hogy éppen a vers születését láthattuk, azt, amiről Weöres Sándor ír megszívlelendő dolgokat: merthogy e pár sor arról szól, hogy ott nyüszít az ember a halál hatalmas madara árnyékában. Jó, jó, tudtuk azt is, hogy Jánoska szóhasználatában az árboc a kéjdorongot jelenti, azért mégis, borzongatóan szép vers lett belőle, a kívülállók közül talán csak Róheim Géza tudta volna felfejteni a szexuális utalásokat. Szerencsére a fél Kolozsvár pontosan tudta, hogyan ityeg a fityeg Orbán János Dénes verseiben, ezért röhögtek is e szövegeken, meg borzongtak az esztétikai élvezettől, sosem tudták eldönteni, hogy most éppen melyik érzés viszi a prímet.

Egy idő után azt vettük észre, hogy hatni kezdett az OJD-féle mágia. A vers újra fontos lett az embereknek, jöttek, és várták az újabb és újabb írásokat, melyek éppen ezen ambivalenciát aknázzák ki. S melyek, azért egyezzünk meg benne, kifigurázzák a nagybetűs, vérkomoly Költészetet.

Ha fotográfus lennék, azt mondanám, Orbán János Dénes elkapta a múlt pillanatát, az átmenetet, amikor a hernyóból lepke lesz. Verseiben ott a hernyó minden lepkesége, és a lepke minden hernyósága is.

S mert nem volt egyedül a kolozsvári íróprérin, ott helyben kitaláltunk egy pszeudo-irodalmi irányzatot, a transzközeget, amely szintén erre az ambivalenciára épült, s amelyen belül megteremtettük azt a környezetet, ahol érvényesülhetnek az Orbán-versek.

Talán ez volt az első úgymond irányzat, amelyik nem akarta megváltani a világot, de még az irodalmat sem, csupán élhetőbb környezetet szándékozott teremteni mindazoknak, akik úgy tartották, az irodalom nem unalmas, elvont, érthetetlen szófosás, nem csak filozófia.

Bevallom, amikor kitaláltuk az egészet, akkor éppen Orbán János Dénes verseit vettük alapul és etalonnak. A transzközép olyan, mint az ő versei: nincsen benne semmi világmegváltás, de ott vagyunk mi, emberek a saját rögeszméinkkel, félelmeinkkel, mulatságos vagy kevésbé mulatságos szokásainkkal. És az olvasók díjazták ezt, várták az új OJD-írásokat, mert

attól lett teljesebb az életük, közben pedig öntudatlanul is a nietzschei mondás járt a fejükben: „emberi, nagyon is emberi”.

Emberi költészet ez, igen, ez a legjobb jelző – nem humanista, hanem az ember jó és rossz, fennkölt és állati részét egyaránt felvállaló művészet. Otthonos művészet. Olyan, mint amikor az *Ágnes asszony* balladáját olvassuk, és borzongunk az örület képein – de azért közben megvakarjuk a tőkünket, és jólesik. Vagy olyan, mint OJD Ágnes asszony-átirata:

*„A mosógép a lepedőt
lágyan zúgva csak mossa, mossa.
Ágnes nem meri kikapcsolni.
Áll mellette, nézi zokogva.”*
(Egy ballada redukciója)

Ágnes asszony átkerül modern környezetbe, iszonyata kikapcsolhatatlan, mint a mosógép – erre redukálódik Arany János, és nem tudjuk eldönteni, sírjunk vagy nevessünk, ezért mindkettőt tesszük.

Csoda-e, hogy híre hamarosan eljutott Magyarországra is, sőt ott is akadtak olvasói, és 29 évesen (tudtommal legfiatalabbként) megkapta a József Attila-díjat? Teljesen megérdemelten, mert behozott egy, a kilencvenes években éppen hiányzó attribútumot a magyar irodalomba: nem a felszabadult, hanem a sosem-volt-rabsorban-költő szabadságát. Annak érzését, hogy az élet szép. Hogy kiállok, ha kell, párbajra Kovács András Ferencsel, és szemébe vágom, hogy üresnek tartom verseit:

*„Köszönjük, hogy reszelted
orrunk alá a tormát!
Tőled tanultuk, Maszter,
a nyelvet és a formát.
De megpróbáljuk azt majd
tölteni tartalommal,
nem pedig sajtlikakkal,
színhanta-tarka lommal.”*
(Ifjabb csikó poéta Jack Cole-hoz)

Hogy ha kell, öklömmel védem meg irodalmi igazamat. Vagy, ha nekem úgy tetszik, megírom Rejtő egyik kitalált fűzfa-, ám forrólelkű poétájának életművét. Vagy meghalok a szerelmemért, mert ez is az élet része. S még egyszer: az élet szép.

Van Orbán János Dénesnek egy fájdalmasan-röhögősen ütős novelláskötete, a *Vajda Albert csütörtököt mond*. Aki arra tippelt, hogy szerzőnk megmarad saját korlátatlanságának korlátain belül, az veszített: OJD megmutatta, hogy legalább olyan érzéke van a tragédiához (vagy legalábbis az élet sötétebb oldalának megjelenítéséhez), mint a humorhoz. Az, ahogyan elmeséli ágyhoz kötött apja és a Szabad Európa Rádió társaságában töltött gyermekkorát, egyértelműen remeklés. A szöveget a szeretet lengi be. Tudom, tudom, ez nem esztétikai kategória, hanyagolnom kellene – de higgyék el önök, e nélkül az irodalom mit sem ér. Írhatsz a legszebb hexameterekben, ha szeretet nincs benned a témád vagy általában az élet iránt, a kuka vár rád, senki sem fog olvasni. Ha nincs benned lelkesültség, unalmas vagy. Abban pedig megegyezhetünk, ugye, hogy olvasó nélkül nincs irodalom.

Ha innen nézzük, a legjobb, ami történhetett a magyar irodalommal, hogy Orbán János Dénes képére és hasonlatosságára létrejött az Előretolt Helyőrség Íróakadémia. Isten ments attól, hogy azt várnám, minden ottani diák úgy írjon, mint ő – nem, csupán arról van szó, hogy az írópalánták megkapják mindazt, ami szükséges ahhoz, hogy megtalálják saját hangjukat és olvasóikat: a szükséges mesterségbeli eszközök elsajátítása mellett a szabadságot az egyetértésre vagy az ellentmondásra. Arra, hogy irodalmi szintéren kikezdzjenek mindenkit, beleértve a mestert is. (Amúgy egy interjúban OJD hosszan ecseteli, milyen nehezen lehet rávenni a fiatalokat ma arra, hogy lázadjanak.) A legfontosabb viszont, hogy egy kicsit megtanulják azt is, hogy az élet imádata, a szeretet nélkül hasonlatosak lesznek ők azokhoz, akik megpróbálják kivonni a likból a makarónit.

Összefoglalva úgy fogalmazhatnánk, hogy az íróakadémia azért is jó kezekben van, mert vezetője napjaink egyik legértelmesebb irodalmát műveli. Az OJD-jelenség elképzelhetetlen az olvasói nélkül, akik falják a műveket, és várják az újakat, hogy újra nevehessenek és borzonghassanak. Ilyenkor úgy érzi az ember, hogy az irodalom határozottan egy értelmes tevékenység.